

Protokoll fört vid enskild föredragning

Regeringskansliet
Enheten för rättsliga och internationella frågor, Rk1a

Beslutande
Lantråd
Katrin Sjögren

Föredragande
Rättschef
Michaela Slotte

Justerat
Omedelbart

Nr 23

Försvarsministeriets begäran om utlåtande om
regeringens proposition med förslag till lagar om ändring
av värnpliktslagen och lagen om frivillig militärtjänst för
kvinnor

ÅLR 2025/771

102 Rk1a

Beslut

Landskapsregeringen beslöt avge utlåtande enligt bilaga 1.

Hänvisning
VN24173/2023

Försvarsministeriet
kirjaamo.plm@gov.fi

Kontaktperson
Michaela Slotte

Ärende

Utlåtande om regeringens proposition med förslag till lagar om ändring av värnpliktslagen och lagen om frivillig militärtjänst för kvinnor

Begäran om utlåtande

Försvarsministeriet har begärt Ålands landskapsregerings utlåtande om regeringens proposition med förslag till lagar om ändring av värnpliktslagen och lagen om frivillig militärtjänst för kvinnor.

Försvarsministeriet tillsatte 29.9.2023 en arbetsgrupp för att utreda behoven att ändra värnpliktslagen i fråga om frivillig militärtjänst för ålänningar och för att utifrån utredningen bereda de förslag till författningsändringar som behövs. Arbetsgruppen har under beredningen haft ett nära samarbete med Ålands landskapsregering.

Syftet med propositionen är bland annat att skapa klarhet i rättsläget för de åländska män med hembygdsrätt som frivilligt vill söka sig till att fullgöra tjänstgöring enligt värnpliktslagen.

Som grund för utlåtandet ligger ett utkast som inte är översatt till svenska till alla delar. Landskapsregeringens utlåtande berör således endast de delar som finns översatta till svenska.

Bakgrund

Värnpliktslagen (1438/2007) trädde i kraft den 1 januari 2008 och ersatte den tidigare lagen från 1950.

Den 1 augusti 2022 mottog Försvarsministeriet en anmälan om att en åländsk man frivilligt hade inlett beväringstjänst vid Nylands brigad sommaren 2022. Enligt anmälan ville han kort därefter avbryta sin tjänstgöring, men en myndighetsperson inom

Försvarsmakten uppmanade honom att i stället ansöka om civiltjänst. Försvarsministeriet begärde därför en utredning av Huvudstaben den 29 augusti 2022.

I sitt beslut den 24 november 2022 konstaterade Försvarsministeriet att myndighetspersonen inte hade rätt att kräva att den åländska mannen ansökte om civiltjänst som ett villkor för att avsluta sin beväringstjänst. Enligt värnpliktslagen omfattas inte ålänningar med hembygdsrätt av värnpliktsförpliktelser. Dessutom finns det ingen lagstiftning som fastställer rättsverkningarna av frivillig militärtjänst för åländska män med hembygdsrätt. Därför ansåg Försvarsministeriet att de inte heller kan påtvingas värnpliktsförpliktelser genom myndighetsbeslut.

Ålänningar med hembygdsrätt är i dagsläget befriade från värnplikt, eftersom det saknas bestämmelser om ersättande tjänstgöring enligt 12 § i självstyrelselagen för Åland (1144/1991), och en sådan tjänstgöring har inte heller organiserats. Följaktligen kan en åländsk man med hembygdsrätt som frivilligt fullgör militärtjänst inte betraktas som en krigsman enligt 45 kap. 27 § 2 punkten i strafflagen (39/1889). Därmed kan militärdisciplinförfarandet enligt lagen om militär disciplin och brottsbekämpning inom Försvarsmakten (255/2014) inte tillämpas på honom.

Nuläget

Militärtjänst

Varje år genomför knappt 20 000 män beväringstjänst i Finland, medan cirka 1 000 kvinnor deltar i den frivilliga militärtjänsten för kvinnor. Beväringstjänsten har en längd på antingen 165, 255 eller 347 dygn, beroende på den specifika uppgift som beväringen utbildas för. Tjänstgöringens längd bestäms av Försvarsmakten, och beväringarna har ingen möjlighet att välja den själva. De färdigheter som erhålls under beväringstjänsten underhålls och utvecklas genom repetitionsövningar, där årligen mellan 25 000 och 30 000 reservister deltar.

Frivillig militärtjänst för ålänningar

Varje år söker sig 1–5 män med hembygdsrätt till frivillig militärtjänst. Enligt självstyrelselagen för Åland är ålänningar med hembygdsrätt befriade från värnplikt tills dess att bestämmelser om ersättande tjänstgöring enligt 12 § 1 mom. i självstyrelselagen har införts på lagnivå. Det innebär att den som frivilligt genomför militärtjänst inte kan åläggas värnpliktsförpliktelser genom myndighetsbeslut. Eftersom beslut om tjänstgöringens påbörjande och eventuellt avbrytande påverkar individens rättigheter och skyldigheter, krävs lagstadgade regleringar på området.

Befrielsen från värnplikt för ålänningar motiverades ursprungligen bland annat av att kommandospråket i Försvarsmakten är finska, även i de svenskspråkiga truppförbanden. Det finns även en koppling mellan befrielsen och Ålands demilitariserade och neutraliserade status, vilket redogörs för under landskapsregeringens synpunkter.

Bestämmelsen om att ålänningar är befriade från värnplikt tills ersättande tjänstgöring har organiserats har funnits i självstyrelselagen sedan den första självstyrelselagen och gäller endast de som har hembygdsrätt.

I propositionen föreslås att värnpliktslagen ändras så att män med åländsk hembygdsrätt får möjlighet att ansöka om att upphäva sin befrielse från värnplikt. För att genomföra detta föreslås två huvudsakliga ändringar i lagen. För det första ska bestämmelsen om lagens tillämpningsområde justeras, så att ålänningar får en uttrycklig rätt att frivilligt ansöka om att fullgöra tjänstgöring enligt värnpliktslagen. För det andra föreslås ett nytt kapitel i lagen, där förfarandet för att ansöka om upphävande av befrielse samt de rättsliga konsekvenserna av ett sådant beslut regleras. Utöver detta föreslås även ändringar i bestämmelserna om överklagande samt i övergångsbestämmelserna.

De föreslagna ändringarna i värnpliktslagen syftar till att klargöra rättsläget. Även reglerna för tillhörighet till reserven preciseras, vilket ytterligare bidrar till rättslig förutsägbarhet. Den föreslagna ändringen om frivillig militärtjänst för män med åländsk hembygdsrätt kan också bidra till att säkerställa personalförsörjningen för viktiga uppgifter inom Försvarsmakten och Gränsbevakningsväsendet.

Konsekvenser för de språkliga rättigheterna

De språkliga rättigheterna för ålänningarna regleras i självstyrelselagen för Åland. Enligt 36 § i lagen är landskapet enspråkigt svenskt. Vidare fastslår 40 § att undervisningsspråket i skolor som finansieras med allmänna medel och får offentligt stöd ska vara svenska, såvida inte annat föreskrivs genom landskapslag. Denna princip bekräftas även i Nationernas förbunds råds beslut från den 24 juni 1921.

Enligt 55 § i värnpliktslagen sker utbildningen av värnpliktiga på finska eller svenska. En värnpliktig har rätt att tjänstgöra i ett truppförband där undervisningsspråket överensstämmer med hans modersmål. Undervisningen kan dock ges på ett annat språk om den rör internationell militär krishantering eller om särskilda skäl föreligger.

Språklagen (423/2003) reglerar Försvarsmaktens kommandospråk. Enligt 39 § 1 mom. är Försvarsmaktens truppförband huvudsakligen finskspråkiga, men minst ett truppförband ska vara svenskspråkigt. Ytterligare svenskspråkiga eller tvåspråkiga enheter kan inrättas vid behov, enligt bestämmelserna i lagstiftningen om Försvarsmakten. Enligt 3 mom. är försvarsmaktens kommandospråk finska.

Civiltjänstlagen (1446/2007) fastställer att finsk- och svenskspråkiga civiltjänstgörare har rätt att genomföra sin tjänstgöring på sitt modersmål.

Varje år söker sig cirka 1–5 män med åländsk hembygdsrätt till militärtjänst. Dessa tjänstgör vid den svenskspråkiga Nylands brigad, och avsikten är att denna praxis ska fortsätta.

Konsekvenser för grundläggande och mänskliga rättigheter

Den föreslagna lagändringen stärker rättssäkerheten och tydliggör den rättsliga ställningen för män med åländsk hembygdsrätt i förhållande till både andra värnpliktiga och åländska kvinnor. Genom att lagstadga om de rättsliga konsekvenserna av militärtjänst för åländska män med hembygdsrätt skapas en mer förutsägbar rättsordning.

Syftet med propositionen är att på lagnivå utvidga möjligheterna för åländska män med hembygdsrätt att delta i olika samhällsfunktioner, bland annat genom att ge dem möjlighet att ansöka om att fullgöra värnplikt, vilket kan vara en förutsättning för vissa yrkeskarriärer.

Genom den föreslagna lagändringen kommer åländska män med hembygdsrätt som antas till militärtjänst att omfattas av samma rättigheter och skyldigheter som övriga värnpliktiga efter att de påbörjat sin tjänstgöring.

Landskapsregeringens utlåtande

Landskapsregeringen har informerats om förslaget under beredningen av propositionen och landskapsregeringen har även tagit upp frågan till diskussion i självstyrelsepolitiska nämnden under år 2023.

Landskapsregeringen konstaterar inledningsvis att det internationellt fanns tankar om att ålänningarna borde befrias från värnplikt redan år 1919, d v s innan den första självstyrelselagen tillkom: *"...the neutralisation of the islands would be meaningless, if Finland were allowed to fortify the islands, or to use them as a base for military preparations or to impose any military duties upon their inhabitants".*¹ Det finns således en koppling mellan befrielsen från värnplikt och Ålands demilitariserade och neutraliserade status.

Landskapsregeringen konstaterar vidare att förslaget är positivt för den enskilda individen eftersom det ökar valfriheten då det ger möjlighet att göra värnplikt för den som vill det och för den som tänker sig en sådan yrkeskarriär där fullgjord värnplikt är en förutsättning. Utan den föreslagna lagändringen kommer åländska män att uteslutas från att frivilligt göra värnplikt eftersom det läge som rätt hittills inte kan fortgå på grund av de juridiska brister som uppdagats. Förslaget medför vidare att samma regler kommer att

¹ Memorandum av Erik Colban, League of Nations Digital Archives, File S393/58/1, 26.08.1919.

gälla för de åländska män som väljer att frivilligt göra värnplikt som för övriga värnpliktiga och för de åländska kvinnor som väljer att frivilligt göra värnplikt. Landskapsregeringen anser att det är självklart att regelverket för åländska kvinnor och män som frivilligt gör värnplikt ska vara det samma.

Landskapsregeringen konstaterar att förslaget inte har några konsekvenser för den åländska demilitariseringen och neutraliseringen.

Bestämmelsen i 12 § självstyrelselagen om befrielse från värnplikt påverkas inte heller på något sätt. Befrielsen från värnplikt enligt 12 § självstyrelselagen är förpliktande gentemot staten, som inte kan ålägga åländska män att göra värnplikt. Däremot innebär bestämmelsen, enligt den långvariga praxis som gäller i dag, inte ett förbud för den enskilde individen att frivilligt välja att göra värnplikt. Bestämmelsen i självstyrelselagen reglerar inte heller förutsättningarna för fullgörande av värnplikt, utan det regleras i rikslag. Förslaget skapar således enbart ett juridiskt regelverk för de åländska män som frivilligt gör värnplikt i syfte att möjliggöra att åländska mäns rätt att frivilligt göra värnplikt kan bibehållas. Ur propositionens motiveringar måste tydligt framgå att bestämmelserna i denna lag på inget sätt påverkar självstyrelselagens bestämmelser om ålänningars grundläggande rätt till befrielse från värnplikt utan att det enbart handlar om att definiera rättigheter och skyldigheter för den som frivilligt väljer att genomföra värnplikten. Vidare måste det tydligare framgå av motiveringarna att man genom rikslag inte kan avvika från självstyrelselagen på annat sätt än vad som bestäms i 69 § självstyrelselagen.

Lantråd

Katrin Sjögren

Rättschef

Michaela Slotte